

PRISPEVKI ZA ZGODOVINO DELAVSKEGA GIBANJA — Zbornik rasprav in
obravnav znanstvenega posvetovanja O OSVOBODILNI FRONTI SLOVENSKEGA
NARODA. Inštitut za zgodovino delavskega gibanja, Ljubljana, 1966, VI,
Br. 1—2, 462 str.

Na inicijativu Izvršnog odbora Socijalističkog saveza Slovenije, Predsjedništva Saveza udruženja boraca NOR-a, Slovenske akademije znanosti i umjetnosti, Istorijskog društva i Inštituta za zgodovino delavskega gibanja Slovenije, održan je, od 29. do 30. aprila 1966. godine, naučni skup posvećen dvadesetpetogodišnjici stvaranja Osvobodilne fronte. Naučnom skupu prisustvovao je dosta veliki broj poznavalaca novije istorije i moglo bi se tvrditi da su njihova saopštenja bila ujedno i granica do koje je stiglo istoriografsko saznanje o OF.

Imajući sve to u vidu, kao i činjenicu da je neophodno što prije staviti na raspolaganje široj javnosti cjelokupna dosadašnja dostignuća iz oblasti istoriografskog istraživanja, Inštitut za zgodovino delavskega gibanja Slovenije učinio je dobru uslugu istoriografiji kada je odlučio da materijalima sa toga naučnog skupa posveti poseban broj svoje publikacije. U institutskoj reviji *Prispevki za zgodovino delavskega gibanja*, 1966, br. 1—2, objavljena su sva saopštenja koja su bila podnijeta u toku trodnevnog rada naučnog skupa, i to onim redosljedom kako je to teklo na samom savjetovanju. Istim redosljedom objavljene su i sve usmene diskusije.

Zato ukratko prikazati reviju *Prispevki za zgodovino delavskega gibanja*, br. 1—2 od 1966. godine, istovremeno znači dati prikaz samog savjetovanja koje je bilo isključivo posvećeno naučnoj obradi OF slovenačkog naroda povodom njene dvadeset petogodišnjice.

U knjizi je objavljeno ukupno 26 referata, i to tako što su grupisani oko četiri ključna pitanja koja su na savjetovanju bila dominantna i o čemu su podneseni posebni referati.

Prije osvrta na referate i neke koreferate, potrebno je napomenuti da su autori svojim radovima zahvatili i tretirali pitanja vezana za preduslove koji su omogućili stvaranje OF, konkretne uslove u kojima je došlo do njenog stvaranja, a naročito je mnogo pažnje posvećeno ulozi i značaju OF kao opšte političke organizacije ne samo u istoriji slovenačkog naroda nego i mnogo šire.

Ako se osvrnemo na prvi referat, *Nastajanje jedinstva demokratskih snaga slovenskog naroda pred drugi svjetski rat*, u kome Franček Saje tretira niz problema iz tzv. predistorije OF, i na osam koreferata koji tu problematiku još više razrađuju, onda možemo zapaziti da se u svima njima osjeća tendencija koja se u cjelini svodi na jedno: istorija OF jeste, u stvari, dio istorije slovenačkog naroda.

U centru razmatranja autora uvodnog referata nalazi se problematika koja se odnosi na tok nastanka demokratskih snaga slovenačkog naroda od 1931. do 1941. godine. Pošto je prethodno dao kratki uopšten pregled političkog razvoja u Sloveniji do šestojanuarske diktature, autor je detaljnije ukazao na politička kretanja u Sloveniji poslije diktature. Od svega najbolje je osvijetljeno stvaranje i razvijanje pojedinih političkih stranaka, uloga i njihov značaj u političkom životu Slovenije. Autor konstatuje da stav KPJ prema diktaturi na području Slovenije ne odstupa od konstatacija koje su do sada poznate u istoriografskoj literaturi. Poslije uklanjanja nespornazuma po izbijanju diktature između rukovodstva KPJ s jedne, i članstva, s druge strane, autor je uočio da je u međusobnom povezivanju članstva KPJ, — koje je stalno pojačavano novim snagama, bilo da su one stizale iz robijašnica

ili se regrutovane iz mladih naraštaja, — pronađena ona sila koja je lomila diktaturu Kraljevine Jugoslavije. Naročito je u razmatranju porasta demokratskih snaga, u vremenu 1931—1941. godine, prikazana veoma široka panorama političkog kretanja u Sloveniji i ocijenjen je niz, do sada malo poznatih, događaja koji su se zbili u tom razdoblju. Iz cjelokupnog izlaganja autora jasno se vidi da je OF imala svoju veliku predistoriju kroz koju se stvarala i da je sve ono što se zbilo u 1941. godini samo logična posljedica onoga što je još ranije započeto na planu izgradnje demokratskih snaga.

U prvoj grupi koreferata treba spomenuti saopštenje Pere Damjanovića u kome se podvlači kako je nastanak i razvitak Narodnog fronta u nas, u cjelini uzevši, veoma malo izučavan. Nekoliko radova koji o tome postoje u našoj historiografiji, ne mogu nas zadovoljiti, jer se u njima, po mišljenju autora, jednostrano ocjenjuje uloga i značaj i OF u Sloveniji i Narodnog fronta u širem smislu. Jedni u tome zastranjuju što u svojim radovima NF svode na »sektor borbe koji se razvijao samo u određenim periodima«, i time mu oduzimaju osnovnu komponentu-kontinuitet, dok drugi idu još dalje, pa se usuđuju tvrditi da »u nas, zapravo uzev, nije ni bilo Narodnog fronta«, jer u zemlji nije postojalo dovoljno demokratskih građanskih snaga koje bi zajedno s Komunističkom partijom Jugoslavije mogle da formiraju takav front, kakav se u to vrijeme javljao u nekim drugim evropskim zemljama. Pero Damjanović dalje izlaže kako se pojedini teoretičari razilaze u definiciji i ocjeni NF uopšte, a posebno kada je riječ o Jugoslaviji.

Osnovni problem koji razmatra autor u ovome radu jeste: »šta je zapravo bio Narodni front u Jugoslaviji, šta se o tome može reći na osnovu širih istraživanja i uopšte kakvi se zaključci mogu izvesti. Koji su to faktori determinisali njegov karakter i svojstva, od čega treba polaziti da bi se došlo do što prihvatljivijih zaključaka?«

U razmatranju se polazi od pretpostavke — da do danas nisu još uvijek dovoljno sagledane sve dimenzije djelatnosti uticaja KPJ i njenog članstva na liniji stvaranja i razvitka Narodnog fronta. Isto tako, nisu izučeni i naučno definisani fenomeni savremenog svijeta u kome se, pored ostalog, pojavio fašizam sa svim svojim osobenostima, kao ni snage koje su se u obračunu njemu suprotstavile. Prvobitni protagonisti NF ni sami nisu taj front shvaćali kao tvorevinu trajnog značaja, nego su se prena njemu postavljali kao prema politici datog trenutka. Ne shvatajući pravi karakter fašizma kao svojevrsnog produkta kapitalizma, oni dugo nisu shvatili ni pravi karakter Narodnog fronta. Tek kada se fašizam manifestovao kao osnovni neprijatelj do tada izvojevanim revolucionarnim tekovinama radničke klase i osnovnim demokratskim pravima svih radnih ljudi, postalo je jasno da bi i Narodni front mogao postati nešto trajnije i mnogo značajnije nego obična koalicija. Prema autoru, politika savezništva radničke klase sa raznim društvenim snagama u cilju odbrane od rastućeg fašizma, nije ni za trenutak značila odgađanje, a kamoli odricanje radničke klase od njene revolucionarne borbe protiv buržoaskog društva kao cjeline. Ogromne posljedice za radničku klasu manifestovale su se u tome što Sedmi kongres Kominterne, i pored toga što je označio u nekim pitanjima radikalni zaokret, nije mogao da sagleda neke nove pojave i da prevaziđe dotadašnju praksu u pogledu strategije i taktike izgradnje NF. Nedovoljno i neblagovremeno definisanje novih sadržaja, bitnih za budućnost demokratskih snaga svijeta, i sporo napuštanje već uobičajenih formi rada u vezi sa ulogom i značajem Narodnog fronta u borbi protiv fašizma, izazvalo je posljedice koje su se ispoljile u tome što se u samoj praksi sporo prilazilo stvaranju jedinstva naroda na jednoj novoj osnovi sa prevazilaženjem, ali ne i odricanjem klasičnih oblika koalicije sa raznim demokratskim partijama. Međutim, pogrešno bi bilo tvrditi da je u nas Narodni front ostao samo jedan od sektora borbe radničke klase. Suština Narodnog fronta jeste u tome što se on ne može i ne smije posmatrati izolovano od borbe za jedinstvo sindikalnog pokreta i, još šire, za jedinstvo radničke klase. Autor je naveo niz primjera koji potvrđuju vezu i uzajamni odnos između Narodnog fronta s jedne strane, i drugih političkih organizacija, s druge strane.

Vrlo zanimljivo pitanje koje pokreće P. Damjanović u svom radu jeste i problem periodizacije Narodnog fronta. On istoriju NF dijeli na pet perioda, i to: prvi, od početka stvaranja NF, pa do petomajskih izbora 1935. godine; drugi, od izbora, pa do sredine 1936; treći, od kraja 1936. godine, pa do sredine 1939; četvrti, od izbijanja rata, pa do sredine 1940. i peti poslije toga.

Ovakva periodizacija bazira se na praćenju društveno-političkog razvitka u samoj zemlji ali se uzimaju u obzir i događaji šireg — međunarodnog značaja.

Prema autoru, NF u Jugoslaviji karakteriše obilje raznovrsnih formi, odsustvo uniformisanosti, stalna borba za jedinstvo svih demokratskih i patriotskih snaga i široko nepartijsko objedinjavanje sa prevazilaženjem klasičnih oblika partijske pripadnosti.

U koreferatu Jožeta Šorna, *Nominalni porast radničkih najamnina i načini računanja njihovih dodataka u Sloveniji pred okupaciju*, pokreće se pitanje porasta radničkih najamnina i načini njihovog računanja u godinama neposredno pred rat i to samo na primjerima nekih industrijskih grana. Poenta njegova rada bazirana je na činjenici da je u to vrijeme cijena radničke najamnine bila rezultanta mnogobrojnih komponenata od kojih svakako treba spomenuti stanje agrikulture, stepen razvoja industrije, organizaciju izvoza i uvoza, cijene na svjetskom tržištu, stanje državne blagajne, oblike eksploatacije radničke klase i na kraju političke događaje u zemlji i izvan zemlje.

U istoj grupi kao koreferent pojavio se France Kresal, koji je obrazlagao proces nastajanja akcionog jedinstva slovenačkog radništva, dok su France Zadavec i Janko Liška raspravljali o ulozi i značaju plejade slovenačkih književnika i drugih javnih radnika u stvaranju i razvijanju nacionalne i socijalističke svijesti slovenačkog radništva.

Koreferent Alenka Nedog imala je namjeru da svojim prilogom osvijetli stvaranje Narodnog fronta među radništvom Slovenije i da prikaže na koji je način došlo do koalicionog sporazuma raznih nacionalnih skupina.

Izlaganja Milice Kacin-Wohinz i Toneta Zorna odnose se na stvaranje naprednog demokratskog pokreta u Julijskoj krajini i Koruškoj.

II

Predmet druge grupe saopštenja je proučavanje OF u procesu njenog djelovanja. I odje su radovi grupisani oko osnovnog referata i komponovani su tako da s njim predstavljaju jednu cjelinu. Zajedničko za sva ta saopštenja je u tome što se u svima njima postavlja jedno isto pitanje — kakva je uloga i značaj OF u novijoj historiji slovenačkog naroda?

Odgovarajući na ovo pitanje, Franc Škerl u saopštenju: *Uloga i značaj Osvobodilne fronte slovenačkog naroda 1941—1943. godine*, polazi od teze — da sve što je nastalo kasnije ima svoje korijene u nečem ranijem. U takvom kontinuitetu posmatraju se politički događaji u Sloveniji počevši od 1934. pa sve do 1941. godine. Kapitulacija jugoslovenske vojske bila je, kako je ocjenjuje autor, ne samo krupan vojnički poraz oružane snage naroda Jugoslavije nego je predstavljala i ogromnu psihološku depresiju i negativno se odražavala na jedinstvo naroda koji je bio na pragu uništenja izgubivši perspektivu za svoj opstanak. U tim sudbonosnim danima ostala je, od političkih snaga, jedino KPJ koja je, izvršivši analizu aprilskog sloma, dala inicijativu za okupljanje svih demokratskih i progresivnih snaga bez obzira na tradicije i političku opredijeljenost. Zaslugom KPJ sastali su se, koncem aprila 1941. godine, njeni predstavnici sa predstavnicima Demokratskog krila Sokola, hrišćanskih socijalista i slovenačkih kulturnih radnika radi zajedničkog dogovora. Poslije referata Borisa Kidriča i ostalih diskusija, prisutni su potvrdili saglasnost da je potrebno neophodno formirati zajednički odbor oslobodilačkog pokreta, koji su iz posebnih razloga nazvali »Protiimperialistička fronta«, i u koji su se udružile sve napredne snage slovenačkog naroda, a čija je osnovna snaga bio proletarijat. Na osnivačkom sastanku donijet je i program koji je nešto kasnije štampan u proglasu CK KPJ i *Slovenskem poročevalcu*, 22. juna 1941. godine. Izvodeći analizu pojedinih tačaka u tom programu, autor je zapazio da su utemeljivači OF, u početku njenog stvaranja, poklonili, sasvim razumljivo, više pažnje političkoj nego socijalnoj strani. Tek u januaru 1942. godine, u listu *Osvobodilna fronta*, Boris Kidrič je štampano članak, u kome je jasno iznio i socijalne ciljeve za koje se bori Osvobodilna fronta. France Škerl posvećuje dosta prostora razradi toga članka i navodi niz misli koje potvrđuju da će se narodna revolucija u Sloveniji razvijati sve dotle dokle se ne samo istjera okupator nego i ne riješe osnovna pitanja radnog čovjeka. Iz cjelokupnog rada vidi se da je OF bila veoma živa organizacija sa tendencijom obuhvatanja svih snaga koje su bile spremne za borbu protiv okupatora i domaćih izdajnika. Okupljanjem i jačanjem ovih snaga ona je gradila veoma široku bazu i zahvaljujući baš tome svi njeni zadaci izgledali su veoma realni. U skladu s tim promijenio se i njen naziv iz »Protiimperialističke fronte« u »Osvobodilnu frontu«. Promjena naziva prethodila

je spremnosti OF da poslije izvršenih priprema za ustanak stupi u direktnu oružanu borbu protiv okupatora. Svojim radom ona je u punom smislu postala ne samo politička organizacija slovenačkog naroda nego i organizator oslobodilačke borbe. Kao politička organizacija, OF se sve više razvijala u jedinog predstavnika slovenačkog naroda, a kao vojna organizacija ona je, stvarnjem partizanskih odreda, udarala temelje oružanoj snazi slovenačkog naroda. Njena politička afirmacija, smatra F. Škerl, došla je do punog izražaja veoma brzo — još 1941. godine, naročito u septembru mjesecu, kada je njen Vrhovni plenum izjavio da je svako organizovanje u Sloveniji izvan OF, u času okupacije zemlje, štetno i zato nepotrebno. Ne može se poricati da i drugi pravac u kome je djelovala OF nije bio isto tako važan kao i prvi. Još u prvoj godini oslobodilačke borbe OF je uspjela, na bazi velike mržnje naroda prema okupatoru i želje da se stekne sloboda, da okupi i formira jake oružane snage koje su se veoma uspješno suprotstavljale okupatoru i njegovoj politici usmjerenoj ka uništenju i raseljavanju slovenačkog naroda.

Osvobodilna fronta u procesu svoga djelovanja nije ostala samo na snagama koje su, na inicijativu KPJ, ušle u njen sastav, nego je stalno bila spremna da prihvati i nove grupe koje su na početku ustanka bile kolebljive i neodlučne. Najvažniji kvalitet koji se tražio od tih snaga u momentu njihovog ulaska u OF jeste to — da li su one spremne da se iskreno bore protiv okupatora i domaćih izdajnika.

Prikazujući strukturu OF i njenu unutrašnju izgradnju, autor razlikuje one skupine koje su bile njeni osnivači i one koje su OF-u pristupile nešto kasnije. Rad je kratk podacima koji napose govore o mjestu i ulozi svake od tih skupina. Tvrdi se, npr., da je skupina hrišćanskih socijalista odigrala veliku ulogu u omasovljenju NOP-a u Sloveniji, i to naročito iz redova stanovništva koje je ranije bilo pod velikim utjecajem crkve. Za demokratsko krilo Sokola se kaže da je isto tako dalo svoj prilog u borbi protiv fašizma. Autor ističe da je sudjelovanje treće skupine — slovenačkih naprednih kulturnih radnika, pored oružanog imalo i veliki moralni značaj. Kulturni radnici su u jesen 1941. godine donijeli zajednički zaključak da nijedno njihovo djelo neće ugledati svjetlost dana u okupatorskim i kvistlinškim publikacijama. Time je slovenačka kulturna javnost bojkotovala i onemogućila neprijateljsku propagandu. Poznate su i dvije rezolucije kulturnih radnika Slovenije, i to prva u aprilu 1942. godine, kojom je apelovano da se kulturni radnici učlane u OF, i druga, pola godine kasnije, napisana kao protest protiv fašističkih zlodjela nad narodom Slovenije.

Međutim, bilo je i takvih skupina («Stara pravda»), koje su u početku pristupile OF, ali su ubrzo svoje simpatije prenijele na pokret Draže Mihailovića i tako izgubile svoje mjesto u OF. Ali i pored toga Osvobodilna fronta je stalno jačala i proširivala svoju bazu.

Najviši organ Osvobodilne fronte bio je Vrhovni plenum, u kome su sve grupe imale svoje predstavnike, a broj predstavnika zavisio je od broja članstva pojedine grupe. Izvršno tijelo Vrhovnog plenuma bio je Izvršni odbor, u kome je svaka grupa, koja je učestvovala u osnivanju OF, imala po dva člana, dok su oni koji su kasnije pristupili imali po jednog člana. Članovi OF i ma koga njenog tijela mogli su biti ne samo siromašni ili ljudi srednjeg imovnog stanja nego i oni bogatiji kojima patriotizam nije bio obična fraza.

Govoreći o mnogobrojnim formama djelatnosti OF, autor naročito podvlači ulogu ove organizacije u brizi za partizanske snage koje su vodile borbu, ali se ističe i njena briga u rješavanju drugih pitanja iz oblasti ekonomike, zdravstva, kulture i dr.

Pored niza pitanja o kojima je bilo riječi, u ovom radu ima i takvih razmatranja koja se odnose na pojave o kojima je do sada u našoj historiografiji, bar kada je riječ o OF, bilo veoma malo govora. Tu se prije svega misli na onaj dio teksta u kome se govori o «vojevodstvu» i trvenju između pojedinih skupina OF, o nedovoljnom političkom radu u boračkim redovima, autokratiji pojedinih komandanata i političkih komesara, nedovoljnoj snalažljivosti izvjesnog broja partijskih organizacija, odbora OF. greškama mlađih partijskih kadrova i dr.

Pri davanju ocjene o ulozi i značaju OF autor se u velikoj mjeri koristio materijalima sa Prvog kongresa OF, raznim člancima koje su svojevremeno pisali rukovodioci te organizacije, kao i originalnom arhivskom građom iz provenijencije Osvobodilne fronte.

Rad F. Škerla je veoma iscrpan, ali nam se čini da je i suviše prenatrpan sitnom faktografijom.

Referat F. Škerla dopunjen je sa nekoliko drugih saopštenja. Među njima je vrijedno pomenuti koreferat Borisa Ziherla, *Revolucionarni o opštenarodni značaj OF*, u kome on iznosi niz kriterijuma koji se moraju uvažavati kada se daje definicija OF. Autorova teza, poznata još od ranije, da se revolucionarni svenarodni značaj nekog pokreta procjenjuje po njegovom vođstvu, osnovnim pokretačkim snagama nosilaca pokreta i, iznad svega, ciljevima koji su postavljeni i za koje se dati pokret bori, jeste ujedno kriterijum na osnovu koga cijeni ulogu i značaj OF. Njegovo izlaganje nedvosmisleno pokazuje da je inicijativu za stvaranje OF, kao širokog opštenarodnog pokreta, dala KPS, koja je ujedno bila za cijelo vrijeme rata glavni vođa i osnovna pokretačka snaga. U glavne nosioce OF Ziherl ubraja neposredne proizvođače iz oblasti materijalne proizvodnje (industrije, transporta, obrta, seoskog gospodarstva, uslužnih djelatnosti i dr.). Po njegovom mišljenju OF je ostvarila dvije vrste ciljeva: one koji su postavljeni još u davnoj historiji slovenačkog naroda, ali su dugo ostali nedostižni, i one koje je postavila radnička klasa. Značaj OF sastoji se u tome što je upravo ona dobila istorijski zadatak i da ostvari te ciljeve.

Posebno mjesto u ovoj grupi zauzima rad *Osvobodilna fronta kao najviši izraz naprednih pokreta u historiji slovenačkog naroda*, koji je napisao Bogo Grafenauer. On je na bazi istorijske retrospektive pokazao kako su i najkrupniji događaji u historiji jednog naroda samo dio istorijskog procesa koji neprestano teče.

Najpotpunije proučavanje međusobnog odnosa i povezanosti organizacija KPS sa organizacijama OF izložio je Mitja Ribičič, dok je Janko Pleterški posmatrao te odnose kroz programska načela i druga dokumenta OF i nekih drugih organizacija koje su s njom saradivale.

Sasvim drugu problematiku razmatra Vladimir Dedijer u radu: *Hipoteze za komparativnu historiju pokreta otpora u Evropi za vrijeme drugog svjetskog rata*. Specifičnosti pokreta otpora nastale su, prema izlaganju autora, iz više razloga. Za dokazivanje se uzima nejednak tretman pokorenih država od strane okupatora, različit stepen industrijskog razvoja tih zemalja, nejednaka zaoštrenost socijalnih i nacionalnih suprotnosti u tim zemljama, oblik društvenog uređenja i dr. Međutim, bilo bi pogrešno ako bi se samo tim faktorima determinisali pojedini pokreti otpora u evropskim zemljama, jer začetak organizovanog otpora u svakoj zemlji i prelazak na viši stepen treba vezivati za subjektivne snage koje su bile različite u pojedinim zemljama, pa i pojedinim krajevima unutar tih zemalja. Najbolji primjer za to jeste Slovenija u kojoj, u odnosu na druge naše krajeve, ima čitav niz specifičnosti.

Treća grupa saopštenja nije strogo tematski i problemski ograničena. Prije bi se moglo tvrditi da u njoj ima radova koji bi se mogli uvrstiti i u svaku drugu grupu. U okviru uvodnog referata koji je podnio Metod Mikuž na temu: *Osnovne tačke Osvobodilne fronte slovenačkog naroda*, obrađena je ona problematika koja se odnosi na pravce u kojima je najviše djelovala ta organizacija. Autor, kao i neki prethodnici ranije, ukazuje da je OF bila vrlo živa i dinamična organizacija sa izrazitim tendencijom sveobuhvatnosti i veoma specifičnim oblicima djelovanja. U radu se posvećuje posebna pažnja ekonomskoj djelatnosti OF, organizaciji njenog sudstva, zdravstva, unutrašnjoj strukturi i načinu izbora članova u njene organe. U istoj grupi Miroslav Luštek piše o *Radničkom jedinstvu i OF*, gdje analizira sve ono od čega je, po mišljenju autora, zavisilo to jedinstvo. Saopštenje Ivana Križmara: *Socijalna i politička pripadnost boraca partizanskih četa u Gorenjskoj i Štajerskoj 1941. godine* predstavlja vrijedan prilog nauci, jer je metodološki dobro postavljen i zahvata gotovo dosada netaknuta pitanja iz rata i revolucije naroda Jugoslavije. U radu se vrši pravo sociološko ispitivanje svakog učesnika NOR-a 1941. godine, i daju se vrlo zanimljivi podaci o nacionalnoj, socijalnoj i političkoj pripadnosti boraca u Gorenjskoj i Štajerskoj. Jože Krall u radu: *Rast slovenskega narodnoosvobodilnega tiska* bavi se pitanjem organizacije mreže ilegalne štampe i štamparija na području Slovenije u toku NOR-a. Njegova istraživanja pokazuju da je KPS posredstvom OF organizovala vrlo jaku i razgranatu mrežu informativne službe. Iznose se podaci o broju i razmještaju štamparija, o njihovim kapacitetima, načinu rasturanja štampe, i drugo. Posljednji rad u trećoj grupi: *Organizacijski oblici i metode djelovanja slovenačkih kulturnih radnika pri OF u okupiranoj Ljubljani* autora Ferde Fischera govori o brojnim slovenačkim intelektualcima koji su vrlo rano svoju djelatnost uklopili u program Osvobodilne fronte.

U četvrtoj grupi saopštenja nalaze se radovi u kojima se OF osvjetljava sa aspekta njene strukture i unutrašnjeg sadržaja. Problemu se pristupa tako što se o OF govori kao »posebnoj državi«. To je, čak, i simbolično izrazio Maks Šnuderl kada je

svom referatu dao naslov: *Osvobodilna fronta slovenačkog naroda — država u državi*. Autorova pažnja u ovom radu koncentrisana je oko pitanja koja su bila presudna za nastanak i razvitak OF. Tu se, prije svega, misli na mjesto i ulogu OF u opštoj borbi slovenačkog naroda protiv okupatora.

Pored priloga Maksa Snuderla, u ovoj grupi su objavljeni radovi Z. Klanjščka, T. Ferenc, L. Vavpetiča i M. Brecljca. Takođe su objavljene i sve diskusije i to onim redom kako su se odvijale u toku rada skupa.

U knjizi se mogu naći (str. 447—458) i podaci o izvorima za proučavanje OF o čemu je Marija Oblak-Carni podnijela posebno saopštenje.

Gledano u cjelini, Prilozi Instituta za izučavanje radničkog pokreta Slovenije, br. 1—2 od 1966. godine, imaju veliku historiografsku vrijednost, jer u vidu referata, koreferata i usmenih diskusija, sadrže najnovija saznanja o ulozi i značaju OF u istoriji slovenačkog naroda.

Radovi su, u većini, zasnovani na primarnim istorijskim izvorima i puni su podataka, kao i ocjena, koje potvrđuju da je OF bila organizacija izvanredne snage i da je odigrala vrlo značajnu ulogu u sudbonosnim danima slovenačke istorije.

Zdravko ANTONIĆ